

Е. Я. Заика

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье рассматриваются методы развития художественно-творческих способностей. Анализируется влияние эмпатийно-мотивирующего, эмоционально-гностического, интерпретационно-критического, креативно-суггестивного, проективно-экспонирующего блоков методов на развитие художественно-творческих способностей будущих педагогов.

Ключевые слова: методы, развитие, художественно-творческие способности, будущие педагоги.

O. Zayika

INTENDING TEACHERS ARTISTIC AND CREATIVE ABILITIES DEVELOPMENT

The article deals with the artistic and creative abilities development. The influence of empathic motivating, emotional gnostic, critical interpreting, creative suggesting and projective exposing blocks of methods on intending teachers artistic and creative abilities development has been analyzed.

Key words: methods, development, artistic and creative abilities, intending teachers.

УДК 378.016:7.071

Н. І. Гречаник

СИСТЕМНІСТЬ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ДО ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВИХ ДИСЦИПЛІН

Стаття розкриває актуальність упровадження в методичну підготовку майбутнього вчителя музики системного підходу до творчої самореалізації в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін на підставі аналізу наявності ознак системності в хормейстерській діяльності студента та у його продуктивному самовираженні.

Ключові слова: системний підхід, творча самореалізація, диригентсько-хорова діяльність, диригентсько-хорова підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підготовка творчого, здатного до виконання саморозвивальних функцій фахівця – проблема надзвичайно актуальна для всієї педагогіки та для мистецької галузі зокрема. Поряд із цим своєчасність пошуку ефективних підходів до виховання сучасного вчителя музики зумовлена інтеграцією нашої держави в європейський освітній та культурний простір, розширенням ринку праці педагогів мистецького спрямування, а отже, установленням оновлених вимог до цього напрямку освіти. Це потребує створення цілої системи умов для найповнішого розкриття фахових і особистісних можливостей кожного студента, вдосконалення загальнопедагогічної та управлінської підготовки майбутніх спеціалістів, стимулювання їх готовності до постійного

саморозвитку і професійної творчості, що має слугувати керувальним вектором у спроможності майбутнього спеціаліста активно конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках праці. Тому сучасна педагогічна теорія та практика перебуває на шляху постійного пошуку ефективних шляхів виховання стійкої спрямованості студентів педагогічних університетів на продуктивну самоактуалізацію, а саме переходу їх знань, умінь, навичок на рівень самотворчості та свободи реалізації мети особистісного самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій в яких започатковано розв'язання проблеми. Ми встановили, що окремі аспекти цієї проблеми були висвітлені в дослідженнях таких представників психолого-педагогічної науки: Є. Барбіна, І. Беха, І. Зязюна, П. Сікорського, В. Семиченко, С. Сисоевої та ін.; мистецької галузі щодо творчої діяльності вчителя музики О. Зіміна, І. Заболотного, Ф. Колесси, П. Ковалика, О. Коломоєць, Є. Карпенко, А. Кречківського, А. Лашенко, Ю. Ложкова, А. Мартинюка, Л. Масол, А. Мірошникової, К. Птиці, Т. Смирнової, Є. Скрипчинської, Г. Струве, П. Чеснокова, Л. Шаміної та ін. Водночас ми керувалися сучасними дослідженнями в галузі музичної педагогіки С. Горбенко, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Ростовського, Р. Тельчарової, В. Шацької, Б. Яворського та ін.

Формулювання цілей статті. Мета нашої статті полягає в аналізі та обґрунтуванні ефективності впровадження системного підходу в підготовку майбутнього фахівця-музиканта до самостійної творчості на підставі багатокомпонентної природи диригентсько-хорової діяльності та творчої самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу. Специфіка фахової підготовки майбутнього вчителя музики демонструє особливі вимоги до формування основ професійної майстерності. Розкриваючи складність цього процесу, Б. Асаф'єв зазначав, що вчитель музики повинен бути «теоретиком і регентом, а також музичним істориком і музичним етнографом, виконавцем, котрий володіє інструментом для того, щоб бути готовим спрямувати увагу в той чи інший бік» [1, с. 65]. Тому з метою оволодіння основами фахової компетентності студенту музично-педагогічного закладу необхідно постійно та цілеспрямовано розвивати систему музикознавчих, виконавських якостей у площині вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Ідея системного підходу є загальнонауковим методом розв'язання теоретичних і практичних проблем. У свою чергу, робота в системі – це продумане використання сукупності взаємопов'язаних типів і видів навчальних занять, змісту, форм і методів, що функціонують як одне ціле. Побудований за таким типом впливу процес творчого розвитку студентів має свою технологію, яка передбачає орієнтацію на чітко поставлену мету, визначає характер і послідовність вчинків головних суб'єктів навчально-виховної дії, спрямованих на досягнення поставленої цілі шляхом вирішення низки педагогічних завдань. Для нас є цінною думка О. Олексюк про те, що «Особливо перспективним прийнято вважати напрям, пов'язаний із застосуванням принципів системного підходу до аналізу і побудови моделей педагогічної діяльності» [4, с. 21].

Водночас аналіз теоретичних та практичних здобутків підготовки майбутнього вчителя музики дає підставу припустити, що, по-перше, в системі вивчення диригентсько-хорових дисциплін майбутніми вчителями музики процес формування навичок творчої самореалізації повинен стати цілеспрямованим і педагогічно вивіреном; по-друге,

ефективність та інтенсивність методичної підготовки майбутнього фахівця до творчої самореалізації великою мірою визначається створеними психолого-педагогічними умовами, що реалізуються в навчально-виховному процесі.

У зв'язку з цим ми інтерпретуємо процес вивчення диригентсько-хорових дисциплін («Диригування», «Хоровий клас», «Теорія та практика роботи з хором», «Хорове аранжування») як педагогічно керовану систему формування, розвитку, оволодіння майбутніми вчителями музики комплексом дидактично-хормейстерських знань, умінь та навичок продуктивної диригентсько-хорової діяльності.

У свою чергу наукове осмислення феномену творчої самореалізації майбутнього вчителя музики дозволило дійти висновку, що її ефективність і результативність у системі вивчення диригентсько-хорових дисциплін – це процес постійного духовно-творчого збагачення засобами диригентсько-хорової активності, що вбирає в себе вмотивовану потребу в майбутній професійній діяльності, актуалізацію набутого досвіду та відчуття позитивного результату індивідуально-творчого самовираження за такими напрямками: інтерпретаційному, імпровізаційному, дослідницькому, особистісного розвитку.

Звідси, спираючись на специфічну організацію вищевказаних напрямів творчої самореалізації, її психолого-педагогічна природа виявляється через такі характеристики:

- складна суб'єктна організація, яка має такі ознаки: цілісність, неподільність і комплексність (системний підхід);
- процес, який обов'язково супроводжується кризами, що активізує самостійний вибір суб'єктом найбільш сприятливого шляху досягнення власної мети (синергетичний підхід);
- комплекс проявів, що виявляється й розвивається тільки в динаміці та актуалізації через зовнішнє та внутрішнє проектування, організацію та управління самим собою (діяльнісний підхід);
- система закономірностей та механізмів, які розкривають досягнення особистістю найвищого рівня об'єктивності своєї сутності та спираються на інтегративну взаємодію самостановлення, саморегуляції, самоорганізації (інтегративний підхід);
- результат, який належить до індивідуальних новоутворень та, окрім соціальної значущості, має власну самоцінність якісного життєтворення (особистісно-орієнтований підхід).

Очевидно, ці характеристики співіснують у тісній взаємопов'язаності й утворюють, з одного боку, чітку горизонталь – систему ознак творчої самореалізації майбутнього спеціаліста, а з іншого – по вертикалі вибудовується комплекс методологічних підходів підготовки вчителя музики у диригентсько-хоровій площині до ефективної продуктивності.

Організація педагогічної дії, зорієнтована на вищевказану систему ознак творчої самореалізації, є підґрунтям для осмислення зазначеної проблеми і дозволяє розробити комплекс психолого-педагогічних закономірностей формування готовності майбутнього вчителя музики до креативності, представляти її у вигляді динамічного новоутворення. Загальна мета впровадження такого підходу полягає у підвищенні рівня готовності всіх сегментів фахової компетентності студентів до творчої самореалізації; свідомому сприйнятті майбутніми вчителями музики потенційних можливостей власної продуктивної диригентсько-хорової діяльності; стимулюванні емоційно-чуттєвої атмосфери навчально-

виховного процесу, що сприяє ефективному розвитку асоціативного мислення, фантазії, уяви; створенні комфортних умов хормейстерської діяльності з метою якісного формування та активізації всіх властивостей творчої самостійності студента.

У сучасній науковій теорії підготовка особистості до творчої самореалізації розглядається як складний психолого-педагогічним процес, утворений з чималої кількості складників, які актуалізуються засобами вдосконалення тих чи інших компонентів. На результативність цього процесу впливають сегменти цілої системи: 1) особистість педагога, його стиль спілкування, рівень фахової підготовки, ступінь володіння методичними прийомами та вміння враховувати під час управління навчальною діяльністю психологічні властивості кожного суб'єкта педагогічного процесу; 2) визначена мета педагогічної діяльності, зміст дидактичного матеріалу, склад і рівень підготовки суб'єктів навчання, матеріальна забезпеченість навчального середовища, що також обумовлює специфіку побудови методичної логіки занять, основою якої є послідовність застосування обраних засобів навчання. При цьому завдання педагога як психолога полягає в тому, щоб визначити найдоцільніший режим функціонування кожного із факторів, тобто сконструювати своєрідний психолого-педагогічний норматив впливу й подати це як керування особистістю у творчій активності майбутнього спеціаліста (Ю. Рева).

Творча самореалізація починається з глибинного розуміння індивідом сутності власних дій в умовах впливу цілого комплексу факторів. Шлях до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики пролягає через наявність системи в методичній підготовці, що виражається розумінням законів її розвитку та функціонування, які дозволяють усвідомити діалектичну сутність педагогічних явищ. Без логіки функціонування системи відбувається втрата цілісності професійної підготовки майбутніх спеціалістів, тому наявність узгодженості в роботі гарантує досягнення певної мети через визначену послідовність дій, спроектованих на розв'язання проміжних цілей і наперед визначений кінцевий результат.

Цікавою для нас є позиція у конструюванні системи педагогічної діяльності, представлена А. Марковою. Вона виокремлює такі складові: професійні, психологічні й педагогічні знання, професійні педагогічні вміння, професійні педагогічні позиції і настанови, особистісні характеристики, що забезпечують оволодіння професійними знаннями та вміннями. У цьому контексті підготовка до творчої самореалізації – система дій, де відбувається активізація, переведення в площину практичної діяльності творчого потенціалу суб'єктів педагогічної взаємодії за допомогою актуалізації механізмів самоорганізації, самокерування, самовиявлення з вектором на його постійний особистісний розвиток.

Технологія побудови нашої системи впливу на майбутнього спеціаліста в підготовці до усвідомленої продуктивної диригентсько-хорової дії охоплює такі *компоненти*: визначення провідних принципів творчої самореалізації особистості, постановка цілей, що узгоджені з концептуальними засадами музично-педагогічної освіти; уточнення навчально-виховних завдань; чітка орієнтація цілісного процесу методичної підготовки до творчої самореалізації; визначення етапів взаємодії суб'єктів педагогічного процесу з огляду на специфіку природи особистісної хормейстерської творчості.

Очевидно, що вказані елементи взаємопов'язані, взаємовпливають та перебувають у неперервній динаміці. На підтвердження цього нами було встановлено, що творча самореалізація особистості має ознаки системи, оскільки належить до складних структур, що

мають між собою такі механізми зв'язку, як цілісність, неподільність й комплексність. Водночас компоненти творчої самореалізації (інтелектуально-логічний, евристичний, діяльнісний) перебувають у дієвому контексті вищевказаних ознак системності цього феномену. Таку специфічність утворення продукту творчої самореалізації особистості підтвердили виявлені недоліки в ході аналізу результатів власного професійного досвіду. Ми маємо на увазі тісну взаємопов'язаність усіх складових структури цього явища. Наприклад, недостатня сформованість логічно-інтелектуальних здібностей навіть при наявності мотиваційної спрямованості гальмує прояви емоційно-чуттєвих реакцій та унеможливорює генерацію нового творчого результату, й водночас відсутність мотивації цілепокладання особистості закономірно призводить до гальмування задіяності відповідних знань, умінь, навичок у площині продуктивної диригентсько-хорової діяльності.

Таким чином, можемо зробити висновок, що якісність результатів творчої самореалізації залежить від рівня сформованості відповідних навичок і від ступеню активізації всіх компонентів (інтелектуально-логічний, евристичний, діяльнісний) творчої самореалізації та чіткої їх спрямованості на особистісний розвиток. Отже, всі складові цього явища перебувають у цілісному зв'язку, їх розвиток характеризується неперервністю, взаємопов'язаністю, взаємопроникненістю, тобто функціонують у системі. Це дає нам підстави для впровадження в методичну підготовку студентів системного підходу до творчої самореалізації в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін.

Для уточнення сутності та змісту складових системи методичної підготовки студентів у площині продуктивної диригентсько-хорової діяльності ми звернулися до положень Л. Виготського про те, що творчість розвивається за трьома напрямками: стимулювання творчої уяви; вдосконалення процесу втілення новоутворених образів; формування, розвиток і виховання варіативності як головної характеристики музичної уяви [2].

Також вихідним моментом для нас у цьому контексті стали положення Л. Баренбойма, які демонструють діалектичну взаємозалежність формування й стимулювання музичної творчості як чіткої системи, складовими якої є рівні підготовки музиканта: необхідність засвоєння особистістю в процесі індивідуально-творчої діяльності норм, типів творчості, музичних структур і варіантів; організація педагогом атмосфери для подолання інерції і пасивності з боку навчання [2, с. 18]. Очевидно, що вищевказані позиції характеризують процес творчості як багатоступеневу систему та скеровують нас на окреслення педагогічного підходу, в площині якого специфіка підготовки особистості до продуктивної самостійності полягає в її активному стимулюванні.

На специфіку системно-творчого виховання особистості в мистецькій площині звертав увагу у своїх дослідженнях Б. Яворський. Він окреслив п'ять етапів розвитку навичок креативності, які вважав «вступом до творчості». На думку педагога, самостійна музична творчість можлива тільки після специфічної адаптації особистості в продуктивному просторі. Початковим етапом педагог вважав процес самостійних проявів, котрий можливий після накопичення емоційного досвіду, вільного вираження творчого потенціалу через імпровізацію та створення-написання мелодій, пісень, віршів [2]. На нашу думку, означений автором шлях продуктивного розвитку особистості в системі повинен слугувати нам дороговказом у методичній підготовці майбутнього вчителя музики до творчої самореалізації.

Також потрібно відзначити, що на важливість послідовно-системного формування

особистісно-професійних знань, умінь, навичок звертали увагу видатні педагогичормейстери: Ф. Колесса, С. Казачков, К. Мінківський, В. Соколов, П. Чесноков та ін. Вони аргументували необхідність розвитку в студентів спочатку технічної складової, тобто елементів «техніки диригування», а потім – «диригентської майстерності» в площині виховання хормейстерської творчості. Водночас майстри наголошували, що специфіка процесу формування елементів техніки диригування «...ще не означає, що педагог не звертає уваги на загальний музичний розвиток студента, на поступове розширення його інтелектуальних інтересів, на його ідейне зростання» [5, с. 42]. Вони наполягали на структурованій дворівневій системі підготовки майбутнього фахівця у сфері вивчення дисциплін диригентсько-хорового циклу та наголошували, що означені цілі, завдання, методи, характерні кожному з рівнів, повинні бути складовими одного цілого – методичної підготовки майбутнього фахівця до самостійної, творчої, професійної діяльності в площині диригентсько-хорової активності.

Значущість викладених позицій системного взаємозв'язку всіх складових продуктивного розвитку особистості полягає в тому, що вони визначають функції дидактичної організації диригентсько-хорової підготовки майбутнього вчителя музики до творчої самореалізації. З цього погляду узгодження змісту навчання з корекцією процесу даної фахової підготовки студентів повинно розвиватися за *рівнями: структурування відповідного матеріалу; організація змісту матеріалу на основі системотворчих зв'язків; організація змісту підсистем (окремих дисциплін диригентсько-хорового циклу) та їх взаємовідношень; проектування дії системи як єдиного цілого*. Розвиток у системі можливий при орієнтації на чіткі цілі, дієву послідовність через вирішення ряду завдань. Тож організація системи педагогічних впливів являє собою комплекс заходів, послідовність яких визначається ступенем зростання складності творчих завдань, що поетапно впливають на формування компонентної готовності до творчої самореалізації.

Отже, методична підготовка студентів педагогічних університетів до творчої самореалізації в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін повинна здійснюватися в системі. На підставі цих наукових положень ми маємо змогу вивести таку психолого-педагогічну умову – *налагодження системи педагогічної взаємодії*.

Сутністю впровадження такої психолого-педагогічної умови є стимулювання емоційно-почуттєвих, мотиваційно-потребнісних орієнтирів студентів (адаптивно-підготовчий етап) щодо цілеспрямованого творчого саморозвитку в площині диригентсько-хорової діяльності. Змістовою основою цього етапу підготовки майбутнього вчителя музики є робота студентів над створенням власної позиції щодо активного та самостійного сприйняття образу вокально-хорового твору, що має на меті формування мотиваційно-ціннісного компонента, який в подальшому повинен підпорядковуватись у процесі формування навичок творчої самореалізації чітким алгоритмам дій. Цей етап також передбачає формування й розвиток у майбутнього вчителя музики вмінь та навичок з диригентсько-хормейстерського спрямування, бо саме «...професійні знання складають основу для формування професійних якостей та технологій досягнення вчителем музики як керівника хорового колективу бажаних результатів професійної діяльності» [4, с. 38].

На цьому рівні диригентсько-хорової підготовки доцільно впроваджувати вищевказану психолого-педагогічну умову – *налагодження системи педагогічної взаємодії*.

Провідним принципами її задіяння є принцип спонування особистості до творчої самореалізації у диригентсько-хоровій діяльності та принцип поєднання раціонального й емоційного, що виражаються через засвоєння обов'язкових норм (шаблонів, стереотипів) через самокерування в процесі їх руйнування, подолання і виходу до самотворчості. На нашу думку, найбільш доцільно-дієвими на цьому етапі є такі методи: *пояснення-демонстрації, дискусії, сугестивної дії, самопізнання за допомогою самоспостереження, діяльнісного сприйняття творів мистецтва*. Всі вони мають спільний алгоритм у процесі роботи над індивідуальними новоутвореннями згідно з такою логікою: 1) ознайомлення; 2) сприйняття через усвідомлення та освоєння наявного матеріалу; 3) самостійна творчість на основі засвоєних моделей. Поряд із цим на цьому етапі знання, вміння та навички виступають як рольові характеристики творчої самореалізації та успішної фахової спроможності майбутнього вчителя музики-хормейстера, а всі інші складові є суб'єктивними характеристиками, що вказують на ставлення майбутнього вчителя музики до хормейстерської діяльності й на проектування його індивідуального стилю. Також робота на адаптивно-підготовчому етапі полягає у формуванні спрямованості особистості студента на систематичне освоєння нової інформації педагогічного і специфічного музичного характеру, оволодіння вихідним обсягом теоретичних понять і практичних умінь, закономірностей, принципів, що вводять у процес творчого вдосконалення. Подібна діяльність стимулює розвиток таких якостей особистості, як здатність до емоційного відгуку в процесі диригентсько-хорової діяльності, самосвідомість, здатність до самооцінки, вміння самостійно генерувати ідеї, прагнення до самореалізації.

Висновок. Із викладених позицій випливає, що завдання реалізації системного підходу в площині підготовки майбутнього вчителя музики до творчої самореалізації в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін – сформувати, розвинути творчий потенціал особистості студента в системі чинників впливів і умов педагогічної взаємодії водночас із закладеними в психологічну природу творчої самореалізації механізмів самовизначення, самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самозахисту, самовиховання, які необхідні для становлення самобутньої індивідуально-неповторної моделі продуктивної хормейстерської діяльності.

Література

1. Асаф'єв Б. В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б. В. Асаф'єв. – 2-е изд. – Л. : Музыка, 1973. – 144 с.
2. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С. С. Горбенко. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2007. – 348 с.
3. Моляко В. О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія / В. О. Моляко ; авт. кол., наук. керівник В. О. Моляко. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 208 с.
4. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навчальний посібник / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К. : Знання України, 2004. – 263 с.
5. Методичні розробки питань викладання спеціальних хорових дисциплін. – Київ, 1967. – 131 с.

Н. И. Гречаник

**СИСТЕМНОСТЬ В МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ
МУЗЫКИ К ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ
ДИРИЖЕРСКО-ХОРОВЫХ ДИСЦИПЛИН**

Статья раскрывает актуальность внедрения системного подхода в методическую подготовку будущего учителя музыки к творческой самореализации в процессе изучения дирижерско-хоровых дисциплин на основании анализа присутствия качеств системности в хормейстерской деятельности студента и его продуктивного самовыражения.

Ключові слова: системний підхід, творческа самореалізація, дирижерсько-хорова діяльність, дирижерсько-хорова підготовка.

N. Hrechanyk

**SYSTEMATIC APPROACH IN THE METHODOICAL TRAINING OF INTENDING
MUSIC TEACHERS TO CREATIVE SELF-REALIZATION IN THE PROCESS OF
LEARNING CONDUCTOR-CHORAL BRANCHES OF SCIENCE**

The article focuses on disclosing actuality of systematic approach implementing to improve the methodical training intending music teachers to creative self-research in the disciplines of choral conductor analysis of musical and educational experience.

Key words: systematic approach, choir conductor training, creative self-realization, research aspect creative self-realization.

УДК 37.013.42-064.1

Т. В. Лоза

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА БАТЬКІВ-ВИХОВАТЕЛІВ ПРИ
ПІДГОТОВЦІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ
В УМОВАХ ДБСТ**

Зважаючи на актуальність формування готовності старших підлітків до самостійного життя в умовах дитячого будинку сімейного типу, у статті акцентовано увагу на підтримці батьків-вихователів, які одночасно є і її об'єктом, і суб'єктом. З урахуванням результатів аналізу останніх досліджень із зазначеної проблематики та на основі проведеного емпіричного дослідження визначено основні напрями застосування індивідуальної та групової форми підтримки. Основні рекомендації стосуються специфіки впровадження у практику підтримки батьків-вихователів бесід, консультувань, методів посередництва, надання методичних матеріалів, соціально-педагогічного тренінгу та проведення вечорів запитань та відповідей.

Ключові слова: старші підлітки, дитячий будинок сімейного типу, соціально-педагогічна підтримка, батьки-вихователі, самостійне життя.

Постановка проблеми. Розвиток форм та методів соціально-педагогічної підтримки молодого покоління дозволяє констатувати важливість їх удосконалення для здійснення підготовки до самостійного життя старших підлітків в умовах ДБСТ. Це питання потребує